

ZAMONAVIY BOSQICHDA MILLIY XOREOGRAFIYANING AN'ANA VA INNOVATSION RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI

Karimov Sunatillo Paizievich

O'zbekiston Davlat Xoreografiya Akademiyasi

“Xoreografiya jamoalari Rahbari kafedrası” o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20726589>

Annotatsiya. Ushbu maqolada muallif zamonaviy raqs san'ati rivojlanishidagi innovatsiyaning xususiyatlarini ochib beradi, bu yerda an'analar shubhasiz asosiy rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar: xoreografiya, innovatsiya, xalq san'ati, tarix, an'ana.

Mustaqillik davridan beri O'zbekistondagi zamonaviy raqsda ikkita asosiy, bir-biriga qarama-qarshi ko'rinadigan tendentsiyalarni kuzatish mumkin, ammo ular baribir tabiiy, izchil va yaxlit jarayonni ifodalaydi. Bir tomondan, umummilliy raqs uslubi, umummilliy raqs san'ati yanada rivojlanmoqda va bu jarayon turli mahalliy maktablar va an'analarning bosqichma-bosqich sinteziga asoslangan. Boshqa tomondan, asosiy mintaqalarda va hatto alohida shaharchalarda turli mahalliy uslublarning sezilarli darajada tiklanishi va o'ziga xos gullab-yashnashi kuzatilmoqda, bu ularning o'ziga xos xususiyatlari va farqlariga tobora ko'proq e'tibor qaratilayotganidan dalolat beradi.

O'tgan o'ttiz yildan ortiq vaqt ichida, O'zbekiston mustaqillikka erishganidan beri, mamlakatning deyarli barcha mintaqalarida o'nlab yangi folklor ansambllari paydo bo'ldi. Ular odatda qo'shiq va raqslarni birlashtirib, o'zlarining boy mahalliy an'alaridan foydalanadilar. Xalqaro turizmning rivojlanishi tufayli mahalliy an'analar va mahalliy marosimlarga qiziqish ham sezilarli darajada oshmoqda. Iqtisodiyotning ushbu sohasi davlat tomonidan faol qo'llab-quvvatlanmoqda va xususiy sektor tomonidan rivojlantirilmoqda. Har bir mintaqaning badiiy madaniyati, jumladan, raqsning o'ziga xos va o'ziga xos xususiyatlari butun dunyodan san'at ixlosmandlarini o'ziga jalb qiladi. Bu qiziqish, tabiiyki, professional raqs ustaiari va xalq raqqoslarini o'z an'alarini tiklashga ko'proq e'tibor berishga, mahalliy raqs elementlari va xususiyatlarining sayqallinishida yordam berishga undaydi. Biroq, bu ikki yo'nalish bir-biriga zid emas; aksincha, ular bir-birini to'ldiradi va ta'sir qiladi. Ularning mamlakatning yagona madaniy makonidagi mavjudligi muhim ilmiy va nazariy muammoni tug'diradi: O'zbekiston milliy xoreografiyasi an'analarni yangicha tushunish, uning mazmuni va evolyutsiyasining mohiyatini belgilash zarurati. Zamonaviy davrda an'ana deganda nimani tushunish kerak? An'ana va innovatsiya o'rtasidagi bog'liqlik qanday? An'analarga aralashish va yangilash chegaralari qayerda? An'analar doirasidan tashqarida innovatsion ijodkorlik mumkinmi? Bu va shunga o'xshash boshqa savollar batafsil va aniq ko'rib chiqishni kutmoqda. Milliy raqs san'atida an'analarni saqlab qolish muammosi boshqa barcha masalalar va muammolar orasida markaziy o'rinni egallaydi. Bu raqs san'atidagi tobora ortib borayotgan salbiy tendentsiyalar - raqsning tijoratlashtirilishi, pop madaniyatining ta'siri, uning ildizlaridan uzilish va boshqalar tufayli dolzarb bo'lib qoldi. Shunga qaramay, ushbu muammolar ro'yxatidagi markaziy masala professional omil - yuqori professionallik an'alarini qayta tiklash zarurati hisoblanadi.

"An'ana" tushunchasining O'zbekiston raqs san'atiga nisbatan qo'llanilishining zamonaviy ma'nosini muhokama qilishda uning bir hillik emas, balki ko'p qirrali ekanligini tan olish kerak. Bu raqs amaliyotining shakllari va turlarining xilma-xilligini bitta tarixiy davr ichida emas, balki uzoq tarixiy rivojlanish davomida aks ettiradi. Avvalo, an'ananing tarkibi va tarkibiy qismlarini, ya'ni raqs san'atining haqiqiy qatlamlarini aniqlash muhimdir. Unda raqs rivojlanishining turli

bosqichlarini aks ettiruvchi bir nechta qatlamlarni aniqlash mumkin. Birinchi va asosiy qatlam, shubhasiz, xalq raqs san'ati tomonidan ishlab chiqilgan milliy an'analardir. Bu qatlam vaqt bo'yicha eng qadimgi bo'lib, u boshqa barcha modifikatsiyalarning asosini tashkil etadi. Keyingi qatlam, shuningdek, an'ana tushunchasiga organik ravishda kiritilgan bo'lib, xalq raqsining badiiy sahna versiyasida qayta talqin qilinishi bilan bog'liq. Sahna raqsining va eng avvalo, uning ommaviy versiyasining yaratilishi milliy raqsni sezilarli darajada boyitdi va kengroq hodisa - milliy xoreografiya haqida gapirishga imkon berdi. Bu, o'z navbatida, xalq san'ati bilan bir qatorda zamonaviy ijro texnikasini ham o'z ichiga olgan "an'ana" tushunchasini kengaytirdi. Shunday qilib, 20-asr va 21-asr boshlarida raqs rivojlanishining turli tarkibiy qismlarini hisobga olgan holda, an'ana tushunchasi uzoq tarixiy davrda yaratilgan va raqs amaliyotchilari tomonidan o'rnak va badiiy mezon sifatida qabul qilinadigan barcha eng yaxshi, eng professional tarzda bajarilgan va eng muhim asarlarni qamrab oladi degan xulosaga kelishimiz mumkin.

Innovatsiya esa, boshqa tomondan, ko'proq ravonlik va o'zgaruvchanlik bilan tavsiflanadi; u badiiy tilni yangilash zarurati tuyg'usidan kelib chiqadi va asosan ijodiy shaxsning izlanishi, muallifning badiiy izlanishi bilan bog'liq. Biroq, an'anaga nisbatan shunday bo'lgan holda, innovatsiyaning o'zi oxir-oqibat an'anaga aylanadi. Bu ijodiy jarayonning dialektik birligi bo'lib, bu kontseptsiyaga ma'lum bir an'anaviylik bag'ishlaydi. Tamaraxonim va Mukarram Turg'unboevaning misollari innovatsiya vaqt o'tishi bilan qanday qilib an'anaga aylanishini aniq ko'rsatib beradi. Ikkala raqqosa ham o'z ijodlarida haqiqiy innovatorlar edilar, ammo ular avvalgi an'analarga tayanishdi, uni buzishmadi ham, yo'q qilishmadi ham. Ular ko'p asrlik mahoratni uzatish an'alariga amal qilishdi va mubolag'asiz, o'z ishlarida chuqur o'ylangan ijodiy g'oya va badiiy-estetik kontseptsiyaga amal qilishdi. Shuning uchun ularning innovatsiyalari tez orada an'analarning bir qismiga aylandi va xalq an'analari bilan madaniyatining bir qismi sifatida qabul qilindi. Shunday qilib, o'zbek milliy xoreografiya san'ati rivojlanish tarixi an'ana va innovatsiyaning birligini namoyish etadi. Bu birlik bir necha o'n yillar davomida kuzatilib, raqs san'atining barqaror rivojlanishini, uning uzluksizligini ta'minladi. San'at. Bu yuqori badiiylik va milliy raqsdagi eng yaxshi va eng qimmatli narsalarning tabiiy uzluksizligi mezoni bo'lib kelgan va shunday bo'lib qolmoqda. Biroq, zamonaviy davr o'zining keskin o'zgarishlari bilan mavjud tartibni shubha ostiga qo'ydi. Chuqur ildiz otgan va organik innovatsiyalar bilan bir qatorda, raqs san'atiga mutlaqo begona va noodatiy elementlar va hodisalar ham kirib kela boshladi. Ko'p jihatdan, bular zamonaviy pop madaniyatidan to'g'ridan-to'g'ri olingan, ko'pincha hech qanday milliy lazzatdan mahrum bo'lgan va "kitsch estetikasi" ni ifodalaydi. Shu bilan birga, an'anaga qo'pol aralashuvlar, uni qisqa muddatli manfaatlar uchun ekspluatatsiya qilish misollarini ko'rish mumkin. Raqs va amaliy artefaktlar "janri" paydo bo'ldi, qisqa vaqt ichida paydo bo'ldi va yo'q bo'lib ketdi, keyingi musiqiy va raqs ijodi paydo bo'lguncha xotirada hech qanday hissiy iz qoldirmadi. Asl an'ana kontekstidan tashqarida bo'lgan bunday "innovatsion ijodkorlik"ning haqiqiy, yuksak raqs san'ati bilan hech qanday umumiyliги yo'q. Biroq, bu salbiy tendentsiyaga muvaffaqiyatli qarshi turish va unga uzoq muddatli "immunitet" ni rivojlantirish uchun bu hodisani shunchaki tanqid qilish yoki rad etish mumkin emas. Bu zamonaviy hodisa sifatida diqqat bilan va puxta o'rganilishi kerak. Uning kelib chiqishi, sabablari, ko'lami va tinglovchilar orasida tarqalish doirasi, mashhurligi sabablari va boshqalar aniqlanishi kerak. Zamonaviy o'zbek madaniyatidagi bu hodisa bilan yuzaki tanishish ham uning kelib chiqishi va tarqalishining ancha murakkab tarixiga ega ekanligini ko'rsatadi. Biroq, uning paydo bo'lishining asosiy sabablaridan biri ba'zi yosh ijrochilar orasida professionallik an'analarning, shuningdek, umuman professionallik haqidagi asosiy tushunchalarning yo'qolishi ekanligi aniq. Ustozdan shogirdgacha (o'qituvchidan shogirdgacha)

bilim uzatishga asoslangan bir vaqtlar barqaror bo'lgan o'qitish zanjirida bo'shliq paydo bo'ldi. Mahoratning uzluksizligi hech qanday milliy badiiy asosga ega bo'lmagan shaxssiz plastik va musiqiy ifoda vositalariga murojaat qilish bilan qoplanadi. Buning o'rniga, surrogat, milliy an'analariga taqlid, soxta milliy qobiq taklif qilinadi. Shuni ham ta'kidlash kerakki, haqiqiy milliy raqs, boshqa har qanday yuqori darajadagi san'at singari, o'ziga xos klassik xususiyatlarga ega (jiddiy musiqa, maqom yoki katta ashula, teatr, tasviriy san'at va boshqalar), uni to'liq idrok etish va tushunish uchun tomoshabin va tinglovchidan sezilarli intellektual va hissiy kuch va keng qamrovli dastlabki tayyorgarlikni talab qiladi. Boshqa tomondan, zamonaviy pop raqsi o'z tomoshabinlariga san'atga aralashganlik illyuziyasini yaratadigan osongina idrok etiladigan tomoshani taqdim etadi. Shunday qilib, o'zbek raqsidagi salbiy tendentsiyalarning tarqalishi muammosining ikkinchi tomoni yoki tarkibiy qismi borligi va u yosh tomoshabinlarning estetik tarbiyasi bilan bog'liqligi aniq. Yoki, aniqrog'i, o'zbek milliy san'atining eng yaxshi yutuqlarini ommalashtirishga, ushbu san'atning asosiy tamoyillari va uning badiiy qadriyatlar tizimini o'zlashtirishga asoslangan bunday ta'limning yo'qligi yoki yetarli emasligi. O'zbekistondagi zamonaviy raqsning hozirgi holati kompleks yondashuvni talab qiladi. Uni turl nuqtai nazarlardan tahlil qilish kerak. Shundagina paydo bo'layotgan salbiy tendentsiyalarni bartaraf etish uchun bir qator tavsiyalar va choralar ishlab chiqilishi mumkin. Bunday yondashuv faqat keng doiradagi mutaxassislar va ijodiy xodimlarning, shuningdek, raqs san'ati amaliyotchilarining o'zlari - erkak va ayol raqqoslar; baletmeysterlar; xoreograf-o'qituvchilar; san'atshunoslar; va o'zbek xoreografiyasining asl milliy an'analarini saqlab qolish va rivojlantirishga qiziqqan har bir kishining birgalikdagi sa'y-harakatlari orqali erishish mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Avdeeva, L., "O'zbek xoreografiyasida an'analar va innovatsiyalar." – San'atshunoslik nomzodi dissertatsiyasining avtoreferati. Toshkent, 1965.
2. Yuldasheva, Saodat, Sattorova, Gulrux, "Folklor va etnografik ansambllar: Kasb-hunar kollejlari uchun qo'llanma." T: O'qituvchilar nashriyoti, 2007. - 272 b.
3. O'zbek xoreografiya san'atida uzluksizlik masalalari: Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami. T: Mumtoz so'z nashriyoti, 2015.